

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΕ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ

ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

**ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΑΠΤΕΡΑΣ
ΧΟΡΗΓΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΟΣ**

Φωτογραφία: Ηλίας Ηασιόγ, 2008

Ομάδα εργασίας:

ΒΑΝΝΑ ΝΙΝΙΟΥ-ΚΙΝΔΕΛΗ

ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ ΕΛΕΝΗ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ – ΚΕ' ΕΠΚΑ-ΥΠΠΟ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ-ΑΠΘ, ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων»,
μελετητής

ΠΟΛ. ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ - ΚΕ' ΕΠΚΑ – ΥΠΠΟ (σύμβαση
Γ' ΚΠΣ)

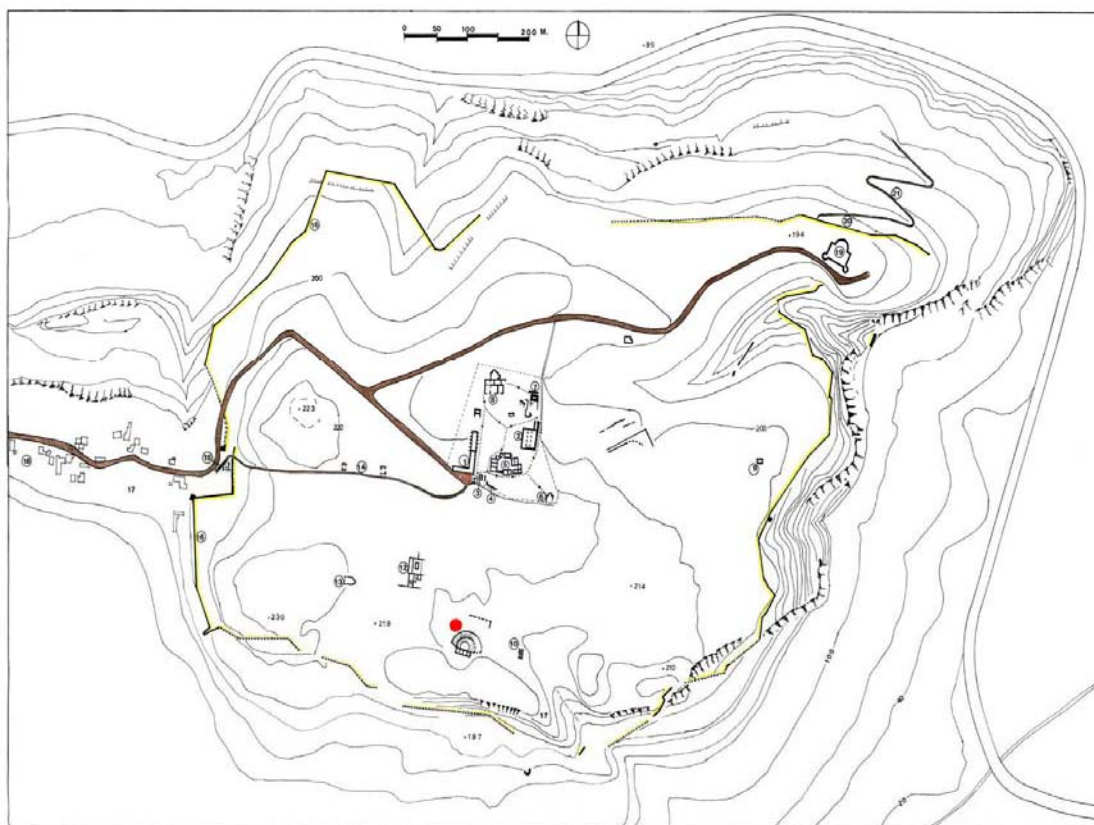
ΙΟΥΛΙΟΣ 2011

Περιεχόμενα

1. Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΠΤΕΡΑ
2. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ
3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ Γ' ΚΠΣ-ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ (07-2008 έως 06-2009)
4. ΣΩΣΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
5. ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
6. ΠΡΟΒΟΛΗ – ΑΝΑΔΕΙΞΗ

1. ΑΡΧΑΙΑ ΑΠΤΕΡΑ Η αρχαία πόλη Απτέρα εκτείνεται στο χαμηλό ύψωμα Παλαιόκαστρο (υψόμετρο 200μ.) νότια του κόλπου της Σούδας στο νομό Χανίων. Παρότι το όνομά της αναφέρεται στις πινακίδες της Γραμμικής Β' Γραφής, η ίδρυσή της τοποθετείται στη γεωμετρική περίοδο. Η περίοδος της μεγαλύτερης ακμής της τοποθετείται στον 4^ο αι. π.Χ., εποχή κατά την οποία ανέπτυξε την εμπορική της δραστηριότητα, κυρίως μέσω του ελέγχου του κόλπου της Σούδας, αλλά και την εσωτερική και εξωτερική πολιτική, όπως μαρτυρούν οι επιγραφές. Η περίοδος της ρωμαιοκρατίας άλλαξε το χαρακτήρα της πόλης, αλλά, όπως προκύπτει σιγά-σιγά από τις ανασκαφές, διήνυσε νέα περίοδο ακμής σε επίπεδο ανοικοδόμησης τουλάχιστον, κατά τον 1^ο -2^ο αι. μ.Χ. Ο σεισμός του 365μ.Χ. που κατέστρεψε όλη την Κρήτη, ισοπέδωσε και την Απτέρα.

Τοπογραφικό της αρχαίας Απέρρας. Σημειώνεται το αρχαίο θέατρο.

Οι μέχρι τώρα έρευνες δείχνουν ότι η συνέχεια της κατοίκησης είναι συρρικνωμένη, μέχρι τον επόμενο σεισμό του 7^{ου} αι. μ.Χ. και τελικά τις επιδρομές των Σαρακηνών που ήταν η αιτία της εγκατάλειψής της ως πόλης. Τα εντυπωσιακότερα αρχιτεκτονικά λείψανα είναι: η οχύρωση του 4^{ου} αι. π.Χ., με καλύτερα σωζόμενο το δυτικό της τμήμα, εν μέρει ανακταμένο στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ-ΠΕΠ Κρήτης, ταφικά μνημεία, ηρώο, δύο μεγάλες ρωμαϊκές δεξαμενές, οι οποίες αντίστοιχα τροφοδοτούσαν δύο μεγάλα ρωμαϊκά βαλανεία, ένας δίχωρος ναός του 5ου π.Χ αι. και μια ρωμαϊκή οικία με περίστυλη αυλή.

2. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Το θέατρο της αρχαίας Αππέρας είναι κατασκευασμένο σε φυσική πλαγιά, στραμμένο προς νότο με άπλετη θέα προς τα Λευκά Όρη. Βρίσκεται κοντά στο νότιο τείχος της πόλης και σε κοντινή απόσταση από τη νοτιοανατολική της είσοδο. Η σημερινή μορφή του θεάτρου ανήκει στη ρωμαϊκή φάση. Ωστόσο διακρίνονται ίχνη της προηγούμενης, ελληνιστικής φάσης του. Αποκαλύφθηκαν 43 εδώλια στη θέση τους, κυρίως στο κεντρικό τμήμα του κοίλου γύρω από μεταγενέστερη ασβεστοκάμινο. Σώζεται μέρος της κεντρικής κλίμακας, οι βαθμίδες της οποίας, είναι λαξευμένες στα εδώλια. Τα εδώλια εδράζονται σε διαμορφωμένη κλιμακωτά αργολιθοδομή, κάθε οριζόντιο επίπεδο της οποίας επιστρώνεται με λεπτή στρώση ασβεστοκονιάματος για την υποδοχή των εδωλίων.

Φωτογραφία: Ηλίας Ηλιάδης 2008

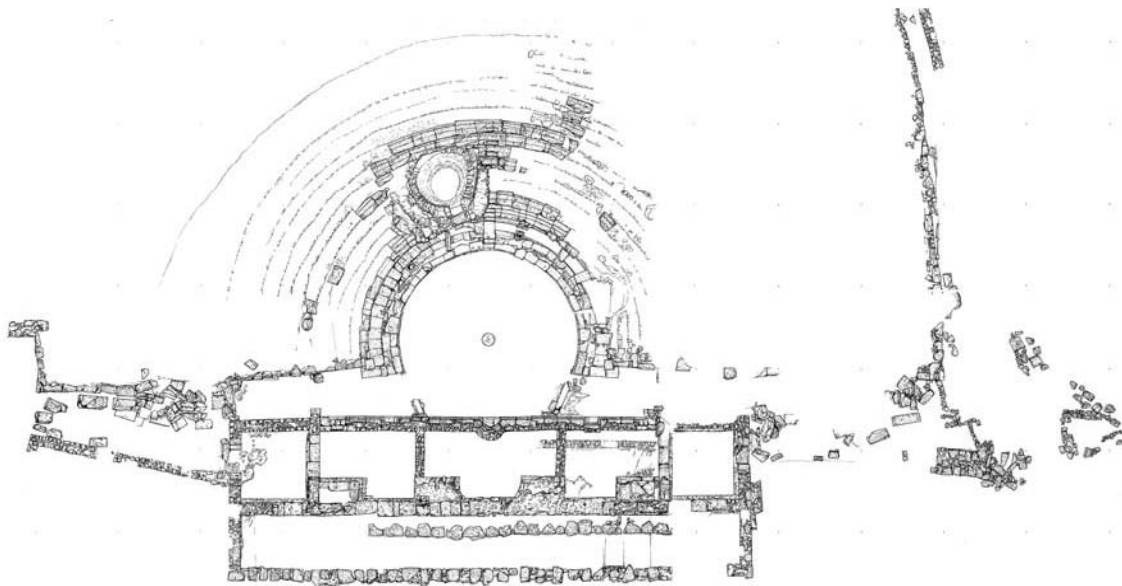
Άποψη του θεάτρου και της θέας προς τα λευκά όρη.

Το κεντρικό μέρος του κοίλου, η κλίμακα και η
ηκλιμακάκα και η αβροτοκαμινός.

Αποκαλύφθηκαν οι 13
χαμηλότερες βαθμίδες
θεμελίωσης παρότι είναι φανερό
ότι δεν έχουν διασωθεί οι
ανώτερες εξαιτίας νεότερων
επεμβάσεων ισοπέδωσης για
καλλιέργεια στον αγρό. Κάτω
από την πρώτη σειρά εδωλίων
διαμορφώνεται

ένας αναβαθμός (υποπόδιο) ύψους 39εκ., ο οποίος αποτελείται κατά κύριο
λόγο από αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση. Κάτω από το υποπόδιο,
διαμορφωνόταν πλατύς διάδρομος κατασκευασμένος από δυο σειρές
τραπεζιόσχημων πλακών, με πλευρές ώσεως οι οποίες συγκλίνουν στο κέντρο
της ορχήστρας, αρκετές από τις οποίες σώζονται στη θέση τους. Η πρώτη σειρά
προς το κοίλο αποτελεί και τις καλυπτήριες πλάκες κτιστού ημικυκλικού
αγωγού βάθους 52εκ. και πλάτος 61εκ.

Η κάτοψη του μνημείου. Τμήμα του ανατολικού κοίλου, το οποίο βρίσκεται σε
όμορο αγρό, παραμένει άσκαφτο.

Φωτογραφία: Hsiao Hsueh 2008

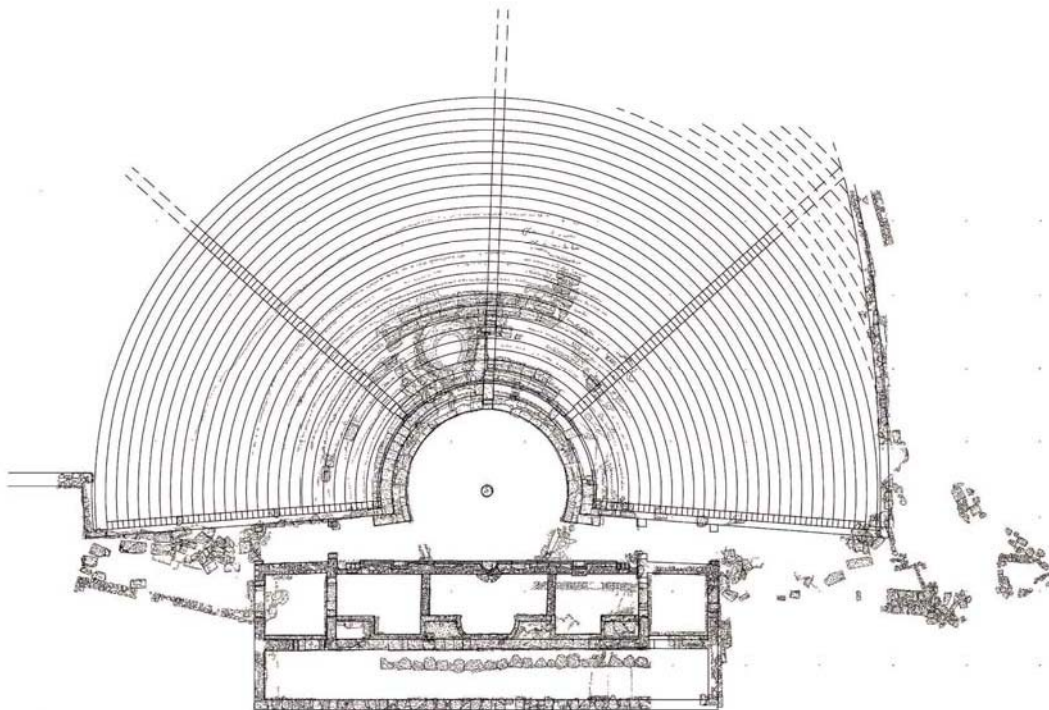
Το χαμηλότερο μέρος του κοίλου με τον περιμετρικό αγωγό και δεξιά την ασβεστοκάμινο.

Το δάπεδο της ορχήστρας είναι κατασκευασμένο από καλά πατημένο χώμα. Στο κέντρο της εντοπίστηκε η λίθινη θεμελίωση υπερκείμενου κυκλικού βωμού. Η ορχήστρα και το κοίλο κατασκευάστηκαν με ένα μόνο κέντρο. Η ακτίνα της ορχήστρας μέχρι τον λίθινο διάδρομο είναι 5,45μ, ενώ μέχρι το υποπόδιο 7,25μ. Οι αναλημματικοί τοίχοι των παρόδων δεν άντεξαν τις ισχυρές πιέσεις του εδάφους και, όπως συμβαίνει στην πλειονότητα των αρχαίων θεάτρων κατέρρευσαν, πιθανότατα κατά τον μεγάλο σεισμό του 365 μ.Χ. ο οποίος ισοπέδωσε την αρχαία πόλη. Τα αρχιτεκτονικά τους μέλη κατέπεσαν σε σειρές, διαδοχικά από πάνω προς τα κάτω, με αποτέλεσμα τα ψηλότερα μέλη να σκεπάζονται σήμερα από τα υποκείμενά τους.

Οι πεσμένοι γωνιόλιθοι των αναλημματικών τοίχων βρίσκονται στο σύνολό τους στις παρόδους. Δ. και Α. πάροδος αντίστοιχα.

Οι τοίχοι των παρόδων εκτείνονται 20μ. περίπου ανατολικά και δυτικά αντίστοιχα, όπου διαμορφώνονται ισχυρές γωνίες, συμμετρικές ως προς τον άξονα του θεάτρου. Διαμορφώνεται επομένως κοίλο, διαμέτρου 54,68μ, η οποία αντιστοιχεί σε 26 σειρές εδωλίων. Ωστόσο, ο ανατολικός περιμετρικός τοίχος, δεν ακολουθεί την κυκλική χάραξη από το κέντρο του θεάτρου, αλλά εκτείνεται προς βορρά, ώστε το θέατρο να μεγαλώνει στο κεντρικό μέρος.

Σχέδιο αναπαράστασης της ρωμαϊκής φάσης του αρχαίου θεάτρου.

Φωτογραφία Ηλίας Πατδης 2008

Νοτιότερα του κέντρου του θεάτρου κατά 5μ. διαμορφώνεται το μέτωπο του προσκηνίου, συνολικού μήκους 20,50μ. Ο τοίχος του ήταν επενδυμένος με ορθογώνιες ασβεστολιθικές πλάκες, όρθια τοποθετημένες, οι οποίες πατούν σε τοικοβάτη. Επίστεψη του τοίχου αποτελούσε ένα γείσο με διαμόρφωση κυρτού και κοίλου κυματίου. Το ύψος του προσκηνίου μετρημένο από το δάπεδο ήταν 1,66μ.

Φωτογραφία Ηλίας Πατδης 2008

Κλίμακα προσκηνίου.

Στην όψη του προσκηνίου διαμορφώνονται τρεις κόγχες. Μία στο κέντρο του, στον άξονα του θεάτρου, ημικυκλική και δύο εκατέρωθεν, ορθογώνιες. Και στις δύο απολήξεις του τοίχου προς τα παρασκήνια, διαμορφώνονται στενές κλίμακες, μονολιθικές, οι οποίες οδηγούσαν στο ξύλινο δάπεδο της σκηνής (pulpitum).

Η όψη της σκηνής (scenae frons) διαμορφώνεται με τρεις μεγάλες κόγχες οι οποίες αντιστοιχούσαν σε τρεις θύρες. Η κεντρική κόγχη έχει τις στενές της πλευρές καμπύλες ενώ οι δύο εκατέρωθεν είναι παραλληλόγραμμες. Αρχιτεκτονικά μέλη, καλής ποιότητας, από τη διακόσμηση της όψης της σκηνής, βρέθηκαν πεσμένα βόρεια του τοίχου. Εντοπίστηκαν γείσα, ανώφλια και υπόβαθρα, πιθανόν των κιόνων που διαμόρφωναν τη σύνθεση της πρόσοψης. Ανατολικά και δυτικά του προσκηνίου διαμορφώνονται τα παρασκήνια, ενώ, νότια του τοίχου της σκηνής, διαμορφώνεται ο ισχυρός εξωτερικός – νότιος τοίχος της σκηνής.

Φωτογραφία Ηλίας Ηλιάδης 2008

Το κτήριο της σκηνής από ανατολικά.

Το αρχαιότερο -ελληνιστικό θέατρο υπέστη ριζική μετασκευή κατά τη ρωμαϊκή περίοδο ώστε να προσαρμοστεί στις νέες ανάγκες θέασης που δημιουργήθηκαν. Τα εδώλια αφαιρέθηκαν, δημιουργήθηκε νέα κτιστή υπόβαση και επανατοποθετήθηκαν. Η παλιά ελληνιστική σκηνή αντικαταστάθηκε από την επιβλητικότερη ρωμαϊκή και τα αρχιτεκτονικά της μέλη επαναχρησιμοποιήθηκαν. Από την ελληνιστική οικοδομική φάση διακρίνονται στη θέση τους: τα δύο συγκλίνοντα κατά την προέκτασή τους τμήματα αγωγού, βόρεια του προσκηνίου, τα οποία αποτελούν την προέκταση του προγενέστερου περιμετρικού αγωγού της

ορχήστρας. Ο λασπόχτιστος τοίχος νότια του προσκηνίου, μήκους 7μ., ο οποίος αποτελεί πιθανότατα τον εσωτερικό τοίχο της ελληνιστικής σκηνής και ο ισχυρός αναλημματικός τοίχος, που αποκαλύφθηκε νότια του βόρειου τοίχου της σκηνής, ο οποίος πιθανότατα αποτελεί τον εξωτερικό τοίχο της ελληνιστικής σκηνής.

Φωτογραφία Ηλίας Ηλιάδης 2008

Άποψη της ασβεστοκαμίνου στο κέντρο του κοίλου και των ενσωματωμένων στην κατασκευή της αρχιτεκτονικών μελών.

Στο κέντρο περίπου του σωζόμενου κοίλου υπάρχει μία ασβεστοκάμινος. Η μορφή της είναι κυκλική και είναι κατασκευασμένη με πρόχειρη λασπόχτιστη αργολιθοδομή, ενώ σε σημεία ενσωμάτωσε αρχιτεκτονικά μέλη του θεάτρου, ένα από τα οποία είναι ενεπίγραφο και ανήκει στην ελληνιστική περίοδο. Η ασβεστοκάμινος αποτέλεσε κατά τα φαινόμενα την βασική αιτία καταστροφής του αρχαίου θεάτρου καθώς τα ασβεστολιθικά εδώλια αποτέλεσαν την πρώτη ύλη για την παρασκευή ασβέστη.

3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ Γ'ΚΠΣ-ΠΕΠ (07-2008 έως 06-2009) Οι εργασίες άρχισαν τον Ιούλιο του 2008 με βάση την εγκεκριμένη από το ΚΑΣ μελέτη (ΥΠΠΟ/ΔΑΑΜ/56/40285/22-4-2008) και χρηματοδότηση ύψους 900.450 ευρώ από το Γ'ΚΠΣ – ΠΕΠ Κρήτης. Ολοκληρώθηκαν στο μεγαλύτερο μέρος του θεάτρου, έως το τέλος του 2008 στον απαλλοτριωμένο αγρό, και συνεχίστηκαν το 2009 στο ανατολικό τμήμα του κοίλου, της σκηνής και του προσκηνίου τα οποία βρίσκονται στην όμορη ιδιοκτησία και η οποία βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο απαλλοτρίωσης.

Άποψη του θεάτρου μετά τις εργασίες του προγράμματος Γ'ΚΠΣ-ΠΕΠ, 07-2008 έως 06-2009.

Οι εργασίες περιελάμβαναν: -απομάκρυνση των λιθοσωρών που κάλυπταν το κοίλο και την ορχήστρα, αποτέλεσμα της πολύχρονης χρήσης της ασβεστοκαμίνου αλλά και του ελαιώνα. -συλλογή των διάσπαρτων αρχιτεκτονικών μελών, συγκέντρωση, ταυτοποίηση, φωτογράφιση, σχεδιαστική αποτύπωση και αποδελτίωση τους (αριθμός αρχιτεκτονικών μελών 450). -αποκάλυψη του μεγαλύτερου μέρους του θεάτρου με ανασκαφή (εκτός από μικρό τμήμα του κοίλου το οποίο βρίσκεται στον προς απαλλοτρίωση αγρό). -συντήρηση ευρημάτων, φωτογράφιση και καταγραφή σε βάση δεδομένων -τοπογραφική αποτύπωση του αγρού μαζί με το θέατρο και προσθήκη αυτών στην ευρύτερη αποτύπωση του αρχαιολογικού χώρου της Απτέρας. -λεπτομερής σχεδιαστική αποτύπωση του μνημείου σε κλίμακα 1:20 σε κάτοψη, τομές και όψεις.

-κάλυψη της ευπαθούς κτιστής θεμελίωσης των εδωλίων, με προστατευτική στρώση από καθαρό θραυστό υλικό, γεωύφασμα και τελική – εμφανή στρώση από στείρο χώμα. -δημιουργία διαδρομής, από θραυστό υλικό, εν μέρει ορισμένο με αργούς λίθους, από το φυλάκιο του αρχαιολογικού χώρου έως το θέατρο. -εξωραϊσμός του χώρου και αντικατάσταση της παλιάς περίφραξης. -εκπόνηση μελέτης συντήρησης των καταπονημένων λίθινων μελών, των κονιαμάτων και των ευπαθών τοιχοποιιών, από τις συντηρήτριες Α. Γαλανού και Γ. Δογάνη σε συνεργασία με τους καθηγητές του Πολυτεχνείου Κρήτης Ν. Καλλίθρακα – Κοντό και Π. Μαραβελάκη.

4. ΣΩΣΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ Απαιτούνται σωστικές εργασίες σε τμήματα του θεάτρου που βρίσκονται σε κατάσταση ετοιμορροπίας και συμπεριλαμβάνονται στις προαναφερθείσες μελέτες (έχουν αποσταλεί προς έγκριση στις αρμόδιες υπηρεσίες): -συντήρηση των καμένων λίθινων εδωλίων. Πρόκειται για 11 μέλη τα οποία έχουν υποστεί θερμική φθορά. Φέρουν θραύσεις και ρηγματώσεις και συγκρατούνται προσωρινά με μεταλλικά ικριώματα για την αποφυγή κατάρρευσης.

Λεπτομέρεια από το κοίλο. Εδώλια που έχουν υποστεί θερμική φθορά.

-συντήρηση των τοίχων του προσκηνίου και των παρασκηνίων. Απαιτείται άμεσα αρμολόγημα και κατασκευή στρώματος θυσίας όπου είναι εφικτό. - συντήρηση των κονιαμάτων της σκηνής.

5. ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Ήδη εκπονείται η μελέτη αποκατάστασης του αρχαίου θεάτρου, η οποία περιλαμβάνει: την αρχιτεκτονική τεκμηρίωση του θεάτρου, την καταγραφή της παθολογίας, την πρόταση μορφολογικής και δομικής αποκατάστασης και τη μελέτη Η/Μ. Με βάση την έως τώρα αρχιτεκτονική τεκμηρίωση και καταγραφή της παθολογίας, η πρόταση αποκατάστασης θα περιλαμβάνει κυρίως: α. την αποκατάσταση του κεντρικού μέρους του κοίλου, όπου σήμερα βρίσκεται η ασβεστοκάμιнос, με τη τοποθέτηση των περισυλλεγμένων εδωλίων σε ομόλογες θέσεις και νέων εδωλίων από φυσικό λίθο, β. την αναστήλωση των τοίχων των παρόδων.

Σκίτσο. Πρώτες προσεγγίσεις για την αποκατάσταση του αρχαίου θεάτρου: α. αποκατάσταση του κεντρικού μέρους του κοίλου όπου σήμερα βρίσκεται η ασβεστοκάμιнос, με την τοποθέτηση των περισυλλεγμένων εδωλίων σε ομόλογες θέσεις αλλά και νέων εδωλίων από φυσικό λίθο. β. αναστήλωση των παρόδων.

Η αποκατάσταση του θεάτρου της Απτέρας, προϋποθέτει την απαλλοτρίωση του αγρού στον οποίο βρίσκεται το ανατολικό τμήμα του μνημείου. Η απαλλοτρίωση βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο, αλλά είναι άγνωστο πότε θα ολοκληρωθεί. Το κόστος της αγοράς έχει εκτιμηθεί από τους αρμόδιους φορείς στα 508.620,00€.

6. ΠΡΟΒΟΛΗ-ΑΝΑΔΕΙΞΗ

Για την ανάδειξη του θεάτρου και την αξιοποίηση του μνημείου ως ζωντανού χώρου ενημέρωσης και αναψυχής, κρίνεται σημαντική η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, διατηρώντας αναλλοίωτο τον χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του. Προς την κατεύθυνση αυτή, προτείνεται ο εξωραϊσμός του χώρου και η υποτυπώδης οργάνωσή του, ώστε να καταστεί άνετη και ικανοποιητική η περιήγηση των επισκεπτών. Ειδικότερα προτείνονται: η δημιουργία διαδρομής – μονοπατιού ανάμεσα στα δέντρα, η ανάρτηση σημάνσεων κατεύθυνσης και ενημερωτικών πινακίδων, η δημιουργία μικρών, οργανωμένων θέσεων στάσης και θέασης, σε επιλεγμένα σημεία του χώρου και η τακτοποίηση των περισυλλεγμένων και συσσωρευμένων, μέσα στο χώρο λίθων.

Φωτογραφία Ηλίας Ηλιαδης 2008

Άποψη του ελαιώνα που περιβάλλει το αρχαίο θέατρο και των περισυλλεγμένων αρχιτεκτονικών μελών.

Για τις εργασίες αποκατάστασης - αναστήλωσης του μνημείου ετοιμάζεται από την ΚΕ' Εφορεία Αρχαιοτήτων το τεχνικό δελτίο για την ένταξη του έργου σε β' φάση στο Ε.Σ.Π.Α., με ύψος χρηματοδότησης 2.475.000 ευρώ.